

Status osoba treće životne dobi prema obiteljskom zakonodavstvu

Nenad Hlača
Pravni fakultet
Sveučilište u Rijeci

Pregledni članak
UDK 347.61-053.9
Priljeno: rujan 1994.

Status osoba treće životne dobi u obitelji čije se mogućnosti i odgovornosti krajem dvadesetog stoljeća mijenjaju dovodi do potrebe da se društvo pripremi na preuzimanje zaštitnih funkcija i da ponudi pravne instrumente koji će omogućiti pomoć, predstavljanje i zaštitu interesa starih osoba. U osnovi pravnog statusa starih osoba ili osoba treće životne dobi mora biti temeljno ljudsko pravo na samoodređenje putem izjava volje. Kada je nesposobnost uključivanja u životne troškove prouzročena otežanom fizičkom pokretljivošću, predstavljanje volje moguće je putem punomoći. Vežu između nesposobne osobe i skrbnika trebalo bi graditi na odnosu presumiranog povjerenja koje je temelj punomoći. Država putem pravosudnih organa pridržava pravo intervencije radi zaštite interesa nesposobnih osoba, jer te osobe imaju ista prava kao i sva ostala ljudska bića, ali kad je potrebno imaju i pravo na stručnog skrbnika radi njihove dobrobiti i zaštite interesa.

Opća skupština UN proglasila je 1994. godinu Međunarodnom godinom obitelji, a moto pod kojim se poduzimaju aktivnosti je: Obitelj mogućnosti i odgovornosti u svijetu koji se mijenja. Antropološki pristup obitelji karakterizira kulturni relativizam, kulturni obrasci prenose se kroz generacije preko obitelji. Obitelj je most koja prošlost povezuje s budućnošću. Provjerenim modelima ponašanja gradi se sigurnost novih obitelji, čuva tradicija i svijest o vlastitom kulturnom identitetu.¹

Zamjetne su promjene obrazaca ponašanja u obitelji. Klasičan sadržaj obiteljskog zajedništva, primjerice skrb žene o nemoćnim članovima obitelji, napušta se zapošljavanjem žena. Suvremena se obitelj pojavljuje u različitim oblicima: proširena-trogeneracijska, staračka, nuklearna obitelj. Pretpostavlja se da oblik obitelji upućuje na to koje će se funkcije u obiteljskom krugu moći uspješno obavljati.

Za ostatak nužnih aktivnosti koje su bile tradicionalne funkcije obitelji moraju brinuti suvremena društva. "U zemljama članicama Vijeća Europe preko 60 milijuna ljudi od ukupno 480 milijuna osobe su treće životne dobi, i taj se broj stalno povećava".²

U Japanu je, primjerice, 1990. godine živjelo 10.000.000 ljudi u dobi iznad 60 godina - to je bilo 10% ukupne populacije.³ "Novija socijalna politika usmjerena je na to da starima omogući život u zajednici i da izbjegne koliko je god moguće smještaj u institucijama. Izbjegavanje društvene izolacije i samoće moguće je u domaćinstvima s djecom ili s drugim starijim osobama."⁴

Razmatrajući problem starih osoba u Japanu mnogo se nade polagalo u tradicionalni model trogeneracijske obitelji, u kojem mlađa generacija skrbi o starijoj.⁵ Međutim, 1970. god. u Japanu je bilo 55% trogeneracijskih domaćinstava s osobama starijim od 60 godi-

¹ United Nations, Occasional Papers Series, No.5, 1993, *Family As an Environment: an Ecosystem Perspective on Family Life*.

² *Report on social policies for elderly persons and their self-reliance*, Council of Europe, Parliamentary Assembly, Doc. 6857, 7 june 1993, Vol.X, Strasbourg, 1993.

³ Shimazu, Ichiro, Japan: The Elderly-a Challenge for Japanese Law, *Journal of Family Law*, 12, 1990, 564.

⁴ *Ibid.*, 566, 567.

⁵ Ninomiya, Takatomi, Welfare and Support for the Elderly in the Community, *An Aging World*, ed. John Eekelaar and David Pearl, Oxford, 1989, 189.

na, a 1985. god. bilo ih je 41%, s time da se zaključuje kako je pad i dalje vrlo vjerojatan.⁶ Različiti su pravci razmišljanja o odnosu društva prema zadovoljavanju potreba starih:

1) U nizozemskom modelu zapadnoeuropske welfare state ne prihvaća se prijedlog procjene troškova i korisnosti sustava skrbi prema starima (Costs and Benefits). Taj pristup pojašnjava se temeljnim načelom jednakosti ljudskog života, bez obzira na dob, i na vrijednosti koju stari predstavljaju u društvu.⁷

2) U anglosaksonskoj teoriji postavlja se pitanje granice prava na zdravstveni tretman starih osoba, polazeći od prosječno dosizane životne dobi od 70 godina života. Procjenjuju se (ne)mogućnostima društva da u praksi široko primjenjuje nove tehnološke mogućnosti usmjerene na produženje i održanje života starih osoba. Ograničenost materijalnih resursa potiče na preispitivanje alternativnih modela skrbi poput kućne njege, dnevne skrbi, medicinske sestrinske njege.⁸ Etički problemi postavljaju se s obzirom na ograničenost javnih fondova, dok se za osobu koje imaju dostatna sredstva, ili ta sredstva ima njihova obitelj, ne razmišlja, u pravilu, o izboru odnosno ograničenju mjera pomoći starijima. U razvijenim zemljama šire se skupi komercijalni socijalni servisi za čije troškove prosječni prihodi starih osoba nisu dostatni.⁹

Obiteljsko zakonodavstvo Republike Hrvatske sadrži nekoliko odredbi kojima određuje status osoba treće životne dobi. Pravnom normom izražen je tek minimum sadržaja koji životno postoje između baka, djedova, unučadi i ostalih srodnika. Ako je jedan od djetetovih roditelja umro, njegovi baka i djed po tom roditelju sporazumjet će se s drugim roditeljem o načinu održavanja osobnih odnosa s djetetom. Ako se do takvog sporazuma ne dođe, o tome će odlučiti organ starateljstva.¹⁰ Vrhovni sud Poljske (presuda br.

10 od 14. lipnja 1989) zaključio je da djedovima i bakama treba omogućiti osobne kontakte s unučadi ako je to u skladu s najvećim interesom djeteta.¹¹ Poljski Zakon o obitelji i starateljstvu iz 1965. god. normirao je pravo na kontakte samo između djeteta i roditelja. Roditeljska skrb ne znači isključivo pravo roditelja nad djetetom, radi dobrobiti djeteta treba omogućiti kontakte s djedom i bakom koji obogaćuju duhovni razvoj djeteta promicanjem tradicionalnih multigeneracijskih veza među članovima obitelji.¹²

Simone de Beauvoir ovako opisuje odnos baka i djedova prema unučadi: "...Oni mogu voljeti djecu bez ikakve naknade, velikodušno zato što nemaju na njih prava, niti odgovornosti prema njima, na njima nije nezahvalan zadatak dječjeg odgoja, ne moraju reći ne, ne moraju sadašnji trenutak žrtvovati budućnosti. Stoga je dijete često vrlo nježno prema njima, kod njih nalazi zaštitu od roditeljske strogoće... Oni pak u ljubavi koju daju svojim unucima nalaze naknadu za netrpeljivost posredne generacije, osjećaju se pomlađeni u dodiru s njihovom mladošću. I kada nisu u srodstvu, prijateljstvo mladih sa starima je dragocjeno, ono im pruža utisak da žive i dalje njihovo vrijeme, budi se njihova vlastita mladost, što ih nosi u beskraj budućnosti" (Starost, II, str. 242-243). Obitelj tako postaje most koji spaja prošlost i budućnost. Prema Zakonu o braku i porodičnim odnosima u slučaju smrti roditelja kome je dijete odlukom suda ili organa starateljstva povjereno na čuvanje i odgoj, kao i smrti roditelja koji je sam izvršavao roditeljsko pravo ili je čuvanje i odgoj povjerio drugoj osobi, preživjeli roditelj ima pravo tražiti od nadležnog organa starateljstva da mu osoba kod koje se dijete nalazi preda dijete na čuvanje i odgoj.¹³

Djedovi i bake po ocu bit će tuženi u parnicama radi utvrđivanja izvanbračnog očinstva

⁶ *Loc.cit.*

⁷ *Choices in Health care, A Report by the Government Committee on Choices in Health care, The Netherlands, 1992, 61.*

⁸ *Loc.cit.*

⁹ Ninomiya, *op.cit.*, 189.

¹⁰ *Zakon o braku i porodičnim odnosima* (kratica ZBPO), pročišćeni tekst, NN 51/89, 59/90.

¹¹ Stojanowska, Wanda, Poland: Personal Contacts Between Children and Grandparents, *Journal of Family Law*, 13, 1989, 407.

¹² *Ibid.*, 408.

¹³ ZBPO, čl. 77 i 78.

u slučaju da nije živa osoba za koju se tvrdi da je djetetov otac (ZBPO, čl. 121). Nasljednici muža nisu ovlašteni na tužbu radi osporavanja muževljeva očinstva, ali mogu nastaviti započeti postupak (ZBPO, čl. 126).

Jedna od temeljnih funkcija obitelji, osiguranje materijalnih sredstava radi zadovoljenja potreba članova obitelji, u slučaju neispunjenja, osigurava se obvezom uzdržavanja kao prisilnim izrazom obiteljske solidarnosti u interesu društvene zajednice.

Pravo na uzdržavanje postoji i između drugih krvnih srodnika u prvoj uzlaznoj i silaznoj liniji (ZBPO, čl. 246). Pravo na uzdržavanje od krvnih srodnika ostvaruje se onim redom kojim su oni pozvani na nasljeđivanje (ZBPO, čl. 247). Ako je više obveza uzdržavanja između njih dijeli se prema njihovim mogućnostima (ZBPO, čl. 248).

Pravni status fizičkih osoba u europskom pravnom krugu određen je poslovnom sposobnošću, a institut starateljstva bio je povijesni pokušaj zaštite osobnih i imovinskih interesa predstavljanjem volje nesposobnih osoba. Ako osoba nije izgubila sposobnost rasuđivanja, njezina pravna samostalnost ostaje nedirnutom, volja će, primjerice preko oporuke, ostvarivati učinke i nakon njezine smrti. Gubitak sposobnosti za rasuđivanje koji bi nastupio nakon što je oporuka napravljena ne utječe na njezinu pravovaljanost.¹⁴

Sačuvani intelekt osnova je za izdavanje punomoći, kao izraza pravnorelevantne izjave volje, kojom punomoćnik može poduzimati pravne radnje u ime i za račun zastupane osobe, bez njezina fizičkog pojavljivanja u javnosti.

Starateljstvom za posebne slučajeve (ZBPO, čl. 215) štite se interesi osoba s obzirom na zaključenje pravnog posla ili određenu vrstu poslova osobe koja nema punomoćnika, kad je to potrebno radi zaštite prava i interesa pojedinih osoba. Staratelja za poseban slučaj postavlja organ starateljstva. U teoriji se kao primjer situacije u kojoj dolazi u obzir postavljanje staratelja za poseban slučaj navodi

teško bolesna i nemoćna osoba koja nije imenovala punomoćnika.¹⁵

Povijesni primjeri pokazuju da je onome tko je u Dubrovniku tijekom 15. st. "... zbog starosti postao slabouman, a nema pouzdanih ljudi koji bi rukovali njegovom imovinom Malo vijeće određivalo staratelje da se dobro brinu o povjerenim dobrima, a oni koji se izaberu za staratelje ne mogu to odbiti ako ne plate kaznu od 25 perpera..."¹⁶

Pravni status starih osoba koje su zbog senilnosti postale nesposobne za rasuđivanje determiniran je u pravnom sustavu Republike Hrvatske djelomičnim lišenjem poslovne sposobnosti i postavljanjem staratelja.

Senilnost je u Zakonu o braku i porodičnim odnosima navedena kao jedan od razloga za donošenje odluke o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti (čl. 205) kad punoljetna osoba svojim postupcima neposredno ugrožava svoja prava i interese ili prava i interese drugih osoba. Psihijatrijsko vještačenje bitan je sadržaj izvanparničnog postupka radi lišenja poslovne sposobnosti.

U suvremenim društvima, napose onima na višem stupnju razvoja, zamjetan je porast broja starijih osoba u općoj populaciji, što dovodi do izraženijih gerijatrijskih psihičkih poremećaja. Društvena skrb preko djelovanja zdravstvenih i socijalnih ustanova dobiva na važnosti budući da se prati raspadanje tradicionalne proširene obitelji i uopće slabljenje obiteljskih veza u nuklearnim obiteljskim skupinama.¹⁷

Senilne promjene prati progresivno propadanje inteligencije, a zamjetne su i smetnje govora, sluha, vida, nesigurnost hoda, atrofija kože i mišića.¹⁸

Za staratelja se postavlja osoba koja ima osobna svojstva i sposobnosti potrebne za obavljanje te dužnosti i koja pristane da bude staratelj. Ako je moguće, a nije u suprotnosti s interesima štićenika, za staratelja se postavlja ponajprije njegov srodnik (ZBPO, čl. 174).

Pravni institut starateljstva u europskim se pravnim sustavima razvijao kao dio građan-

¹⁴ Zakon o nasljeđivanju (kartica ZON), pročišćeni tekst NN 52/71, 47/78.

¹⁵ Alinčić, Mira, Bakarić Mihanović, Ana, *Porodično pravo*, drugo izdanje, Zagreb, 1986, 276.

¹⁶ Filip de Diversis, *Opis Dubrovnika iz 1440. godine*, pretisak Dubrovnik, 1983, 57.

¹⁷ Hudolin, Vladimir, *Psihijatrija*, drugo izdanje, Zagreb, 1984, 205.

¹⁸ *Ibid.*, 206.

skog prava neposredno povezan s odredbama o pravnom statusu fizičkih osoba. Status osobe određen je sposobnostima, primjerice pravnom i poslovnom sposobnošću, koje su nužne da izjave volje proizvode pravne učinke. Tim instrumentarijem determiniraju se bitna svojstva subjekata, osobne sposobnosti kao pretpostavke za vršenje prava i preuzimanje obveza.

Na nužnost adaptacije instituta starateljstva utječe i Deklaracija Organizacije ujedinjenih naroda 2865/XXVI od 20. prosinca 1971. kojom su postavljena temeljna prava ometenih osoba (Disabled persons). Posebno je naglašeno da ometene osobe ne smiju biti diskriminirane prema ostalim pravnim subjektima. Cilj Deklaracije bio je da usmjeri pozornost na dostojanstvo i vrijednost svih ljudskih bića i da potiče njihovo uključivanje što je više moguće u normalan život.¹⁹

Komitej ministara Vijeća Europe "...polazeći od cilja ujedinjavanja prakse u europskim zakonodavstvima" preporukom *O pravnoj zaštiti osoba s mentalnim poremećajima i prisilnom smještaju* br. R(83)2, koja je usvojena 22. veljače 1983, preporučuje vladama zemalja članica minimum standarda koji bi nacionalna zakonodavstva trebala uvažavati. "Smještaj u psihijatrijsku ustanovu sam za sebe ne smije u pravnom pogledu uzrokovati ograničenja pravne sposobnosti pacijenta (čl. 9), a ograničenja koja su postavljena osobnim slobodama pacijenata trebaju biti svedena na ona nužna s obzirom na stanje bolesti i uspješnost tretmana. Prava pacijenta su da komunicira s odgovarajućim tijelima preko prava na žalbu, s odvjetnikom, pravo na slanje zatvorenih pisama, i ta mu prava ne smiju biti ograničena" (čl. 6 Preporuke).

Promjene u pravnom sustavu Austrije izvršene su izmjenama Građanskog zakonika 1983. godine (Bundesgesetz 2 Tebr. 1983 über die Sachwalterschaft für behinderte Personen, BGBi, 1983, n.1). Sudac koji donosi odluku o postavljanju skrbnika mora u svakom pojedinom slučaju procijeniti granice postupanja skrbnika. Time se ostvaruje individualizacija

pristupa, za razliku od ranije uobičajenih "općih mjera zaštite", prema par. 273 st.3 AGZ. Sudac će za svaki pojedini slučaj procijeniti prava i interese štićenika čija će se zaštita povjeriti skrbniku, a poslovna sposobnost ako nije izričito umanjena ostaje neograničena.²⁰

Zaštita nesposobnih osoba ostvaruje se procjenom stanja psihičkog zdravlja i provjerom životnih uvjeta osobe. "Napuštena je koncepcija potpunog odnosno djelomičnog stavljanja pod starateljstvo kao relikta europske pravne tradicije i uvedeni su instituti primjereni novom društvenom senzibilitetu."²¹

Temelji mjera zaštite nesposobnih osoba u europskom pravnom krugu postavljeni su građanskim kodifikacijama preko pretpostavki za lišenje poslovne sposobnosti. Svrha tih instituta bila je zaštita sigurnosti pravnog prometa i posredno imovinskih interesa obitelji i nesposobnih osoba. Trendovi u usporednom pravu upućuju na nužnost napuštanja građanskopravnih modela zaštite preko instituta starateljstva i na potrebu individualizacije pristupa koja polazi od najvećeg interesa nesposobne osobe. Veza između štićenika i skrbnika gradi se na odnosu povjerenja koji se nadovezuje na pravni instrument predstavljanja preko punomoćnika. Država putem pravosudnih organa pridržava preko intervencije radi zaštite interesa nesposobnih osoba.

Zaštitna uloga obitelji prema starima ostaje nedirnutom ako obitelj ispunjava svoje funkcije. U pravnom sustavu Engleske postavljanje staratelja ne smatra se nužnim kada osoba ima srodnika.²²

"Stavljanje pod starateljstvo trebalo bi dopunjavati različitim mjerama, primjerice: aktivnostima koje organiziraju dobrovoljne agencije, mjesni starateljski organi, potpora posebnih servisa (servis za pomoć u kući, programi dnevne brige). Usmjeravanje tih aktivnosti često je neusklađeno. Posebno je zamjetan manjak tih servisa za starije osobe, zbog toga je često potrebna osoba koja će stalno brinuti za stariju osobu, tj. staratelj."²³

¹⁹ Hoggett, Brenda, *Mental Health Law*, drugo izdanje, London, 1984, 285.

²⁰ Vecchi, P. Maria, La riforma austriaca della tutela degli incapaci, *Rivista di diritto civile*, 33, 1987, 1, 41.

²¹ *Ibid.*, 50.

²² Hoggett, *op.cit.*, 302.

²³ Schulte, Bernd, Reform of Guardianship Laws in Europe - A Comparative and Interdisciplinary Approach, *An Aging World*, ed. John Eekelaar and David Pearl, Oxford, 1989, 602.

Njemačka teorija pod anglosaksonskim utjecajima osamdesetih godina počinje razmatrati prijedlog za uvođenjem Enduring Power of Attorney. Taj novi institut predstavljanja volje nesposobnih osoba pokušava se uskladiti s ranije poznatim građanskopravnim sustavom zaštite nesposobnih osoba koji se kao stogodišnji model zaštite drži potpuno neprimjerenim razvoju znanosti kraja dvadesetog stoljeća.²⁴

Prema zakonskom prijedlogu iz 1987, skrbnika (caretaker, betruer) imenuje sud na prijedlog osobe ili bez takvog prijedloga kada je osoba zbog duševne bolesti, psihičke ili duševne nerazvijenosti nesposobna brinuti se o svim ili nekim interesima.²⁵ Zakonodavnim reformama nastojalo se sačuvati dostojanstvo osobe kojoj se pomaže i koju se štiti, očuvati građanska prava i slobode tako da: "Skrbnik treba nastojati pomagati osobi procjenjujući njezin najveći interes što uključuje usmjerenje života te osobe prema njezinim osobnim željama i idejama ako to njezine sposobnosti omogućavaju".²⁶ Težnja je da se skrbništvu dade osoban karakter, otpada mogućnost da to bude pravna osoba, ali je skrbnik osobno odgovoran pred starateljskim sućem.²⁷

"Kanadski model zaštite nastoji što bolje uskladiti građanska prava i slobode starih na samoodređenje, privatnost i psihičku sigurnost s obvezom države da brine o starima koji više nisu sposobni brinuti o sebi ili su opasnost za ostale."²⁸ Starateljsko pravo polazi od pretpostavke različitih stupnjeva nesposobnosti i usvaja načelo očuvanja slobode od intervencija koje nisu nužne. Te se postavke dopunjuju odgovornostima osobnih skrbnika.²⁹ Federalni kanadski ustav 1982.god. amandmanima izričito zabranjuje diskriminaciju koja se temelji na životnoj dobi.

Pravo čovjeka da slobodno i samostalno odlučuje o cjelokupnosti svojih prava dovodi in extremis i do uvažavanja prava na "kvalitetan život" preko "prava na smrt". California Natural Death Act (Cal. Health & Safety Code par. 7185 et seq. od 1.1. 1977.) prvi je uveo kategoriju akta kojim osoba o trenutku smrti, u pravilu isključivanjem tehnoloških mjera potpore, odlučuje ranije no što je izgubila moć rasuđivanja.³⁰

"Američko ustavno i common law pravo prihvaćaju pravo pacijenta da odbije tretman. Životna oporuka, Living Will, pojavljuje se kao idealni pravni instrument kojim pojedinac štiti svoja prava i u stanju nesposobnosti donošenja odluka u vezi sa zdravstvenim tretmanom. Međutim, s obzirom na delikatnost odluka zakonima je ipak ograničena njihova primjenjivost, tako da će u praksi relativno malo pacijenata imati korist od valjanih životnih oporuka."³¹

Životne oporuke vrlo delikatno mogu zadirati u emocionalno tkivo obiteljskih odnosa. Dramatičnost je zamjetna kada su izvršitelji članovi obitelji, ali i u slučajevima da tko treći temeljem tog akta poduzima radnje koje članovi obitelji drže moralno neprihvatljivima. U homoseksualnim zajednicama, koje su obično neshvaćane u obiteljima iz kojih potječu partneri, koriste se ti mehanizmi koji omogućavaju predstavljanje volje jednog partnera preko drugog. U američkoj praksi primjenjuju se dvije vrste punomoći (Powers of Attorney i Durable Powers of Attorney) koje omogućavaju predstavljanje volje partnera, s time da je ova druga po obliku pravno obvezujuća i valjana i kada opunomoćitelj postane nesposoban za rasuđivanje.³²

²⁴ Zenz, Gisela, The End of Guardianship for the Elderly? Facts and Objectives in Current Discussions on the Proposed Reform Legislation in the Federal Republic of Germany, *An Aging World*, ed. John Eekelaar and David Pearl, Oxford, 1989, 609.

²⁵ *Ibid.*, 614.

²⁶ *Loc.cit.*

²⁷ *Ibid.*, 615.

²⁸ Hughes, E. Margaret, Personal Guardianship and the Elderly in the Canadian Common Law Provinces: An Overview of the Law and Charter Implications, *An Aging World*, ed. John Eekelaar and David Pearl, Oxford, 1989, 630.

²⁹ *Loc.cit.*

³⁰ Shapiro, H. Michael, Spece, G. Roy, Cases, *Materials and Problems on Biotechnics and Law*, St.Paul. Minn., 1981, 705, 719.

³¹ Rosettenstein, S. David, Living Wills in the United States: The Role of the Family, *An Aging World*, ed. John Eekelaar and David Pearl, Oxford, 1989, 666.

³² Sullivan, M. Kathleen, Developments in the Law-Sexual Orientation and the Law, *Harvard Law Review*, 102, 1989, 7, 1623.

Tim pravnim instrumentom otklanja se pravna osnova za uplitanje srodnika na donošenje odluka u vezi s osobnim statusom homoseksualnog partnera koji je zbog side postao nesposoban za rasuđivanje. Punomoćnik može samostalno donositi odluke o vrstama i načinu liječenja, o prekidu liječenja, kao i o mjestu i načinu sahrane preminuloga.

Temeljno ljudsko pravo na samoodređenje, za slučajeve kada volju nije moguće utvrditi, a radi otklanjanja odgovornosti liječnika, kod medicinskih zahvata zamjenjuje se suglasnošću skrbnika. Preporuke Zakonodavne komisije Engleske u vezi sa zdravstvenim tretmanom pravno nesposobnih osoba (Medical care for the legality incompetent: Law Commission proposals)³³ obuhvaćaju sudsku kontrolu valjanosti odluka ali i obvezatnost trajne punomoći (Enduring Powers of Attorney). "Trebalo omogućiti da osoba izda trajnu punomoć dajući drugoj osobi ovlaštenje da daje ili odbija suglasnost u njezinu ili njegovu korist na neke ili sve medicinske zahvate s obzirom na koje je davatelj punomoći postao nesposoban."³⁴

Biološka kategorija smrti počinje se razlikovati u nijansama, pa se govori o dostojanstvenoj smrti, a na žalost kraj života starih često se razmatra u kontekstu eutanazije ili prava na samoubojstvo. Pravo na smrt strano je religijskoj utemeljenosti prava na život kojeg grade židovska i kršćanska religija i islam.³⁵

"Eutanazija jest i ostaje protuslovlje u sebi: bori se za čovjeka uništavajući čovjeka. Pod izgovorom brige za dostojanstvo, uništava se čovjek u samom svom postojanju i u ostvarenju zadaće života koju može i treba da izvrši kako tijekom tako i u posljednjem razdoblju svoga života. Jedino djelotvorna pomoć u bolesti, starosti i umiranju, a koja je istinska

pomoć da čovjek može živjeti svoj život sve do kraja kao život vrijedan čovjeka, ispravno je i djelotvorno suzbijanje eutanazijskog mentaliteta, kulture smrti, a ujedno unapređivanje kulture života i umiranja u skladu s ljudskim dostojanstvom."³⁶

Status osobe treće životne dobi u obitelji čije se mogućnosti i odgovornosti krajem dvadesetog stoljeća mijenjaju dovodi do potrebe da se društvo pripremi na preuzimanje zaštitnih funkcija i da ponudi pravne instrumente koji će omogućiti pomoć, predstavljanje i zaštitu interesa starih osoba. U osnovi pravnog statusa starih osoba ili osoba treće životne dobi mora biti temeljno ljudsko pravo na samoodređenje putem izjava volje. Kada je nesposobnost uključivanja u životne aktivnosti prouzročena otežanom fizičkom pokretljivošću, predstavljanje volje moguće je putem punomoći. Primjer oporuke i usporednopravne mjere predstavljanja osoba koje su postale nesposobne za rasuđivanje pokazuju da je moguće predstavljanje volje u granicama određenim tim aktima i nakon što je osoba postala nesposobna za rasuđivanje.

Kada kod osoba treće životne dobi nastupi nesposobnost za rasuđivanje, mjere pravne zaštite trebaju polaziti od individualizacije pristupa procjenom najvećeg interesa nesposobne osobe i možda preostalih sposobnosti za razborito donošenje nekih odluka. Vezu između nesposobne osobe i skrbnika trebalo bi graditi na odnosu presumiranog povjerenja koje je temelj punomoći. Država putem pravosudnih organa pridržava pravo intervencije radi zaštite interesa nesposobnih osoba, jer te osobe imaju ista prava kao i sva ostala ljudska bića, ali kad je potrebno imaju i pravo na stručnog skrbnika radi njihove dobrobiti i zaštite interesa.

³³ Medical care for the legally incompetent: Law Commission proposals, *Bulletin of Medical Ethics*, 88, May, 1993, 33-36.

³⁴ Farrand, T. Julian, *Enduring Powers of Attorney*, *An Aging World*, ed. John Eekelaer and David Pearl, Oxford, 1989, 637, 652.

³⁵ Boyd, Kenneth, *Euthanasia: back to the future*, *Bulletin of Medical Ethics*, 88, May 1993, 26.

³⁶ Pozaić, Valentin, *Život dostojan čovjeka*, Zagreb, 1985, 94, 95.

*Summary***STATUS OF PERSONS IN THIRD LIFE-PHASE
ACCORDING TO FAMILY LEGISLATURE****Nenad Hlača*

The status of persons in the third life-phase in the family, whose abilities and responsibilities at the end of the twentieth century have changed, has led to necessity of society undertaking some protective measures including legal instruments to ensure support, representation and protection of interests of the elderly. The basis of an elder's legal status has to be the fundamental human right to self-determination through the expression of individual free will. When the inability to participate is caused by a difficulty in physical mobility, the expression of one's own free will is provided for in a power of attorney. The relationship between a disabled person and his or her responsible others should be based on the presupposed trust which is the basis of a power of attorney. Through its judicial bodies, the state has reserved the right of intervention for the sake of protection of interests of disabled persons, who have the same rights as all other human beings. When necessary, these rights include access to a professional responsible other, who will care for their welfare and the protection of their interests.